

PROBLEMY ZWIĄZANE Z WDRAŻANIEM PROGRAMÓW DZIAŁAŃ NA OBSZARACH SZCZEGÓLNIENARAŻONYCH NA ZANIECZYSZCZENIE ZWIĄZKAMI AZOTU ZE ŹRÓDEŁ ROLNICZYCH (OSN) W WIELKOPOLSCE

Jolanta NAGRABSKA¹⁾, Katarzyna PASTUSZCZAK²⁾

¹⁾ Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Poznaniu

²⁾ Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej we Wrocławiu

Słowa kluczowe: dyrektywa azotanowa, obszary szczególnie narażone (OSN), programy działań

Streszczenie

Dyrektorzy Regionalnych Zarządów Gospodarki Wodnej (RZGW) w Poznaniu i we Wrocławiu pod koniec 2003 r. wyznaczyli na terenie województwa wielkopolskiego największą w Polsce powierzchnię i liczbę obszarów szczególnie narażonych na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych (OSN). Od 2004 r. rozpoczęto wdrażanie programów działań, mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych.

W 2008 r. dokonano weryfikacji wód wrażliwych na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych oraz obszarów szczególnie narażonych, z których odpływ azotu do tych wód należy ograniczyć. Doświadczenia zdobyte podczas pierwszego, czteroletniego okresu wdrażania dyrektywy azotanowej skłoniły pracowników RZGW w Poznaniu i we Wrocławiu do przygotowania jednolitych programów działań dla wszystkich OSN na terenie województwa wielkopolskiego.

W artykule omówiono problemy, jakie wystąpiły w pierwszym okresie wdrażania programów (lata 2004–2008) oraz takie, które mimo podjętych działań mogą wystąpić podczas wdrażania obecnie obowiązujących programów.

WSTĘP

Celem Dyrektywy Rady 91/676/EWG z dnia 12 grudnia 1991 r. w sprawie ochrony wód przed zanieczyszczeniem powodowanym przez azotany pochodzące ze źródeł rolniczych [1991], zwanej dyrektywą azotanową, jest zmniejszenie zanieczyszczenia wód azotanami ze źródeł rolniczych oraz zapobieganie ich dalszemu zanieczyszczeniu. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrożenie zasad dobrej praktyki rolniczej zebranych w „Kodeksie dobrej praktyki rolniczej” oraz wskazanych w programach działań opracowanych dla obszarów szczególnie narażonych na zanieczyszczenia związkami azotu pochodzenia rolniczego (OSN).

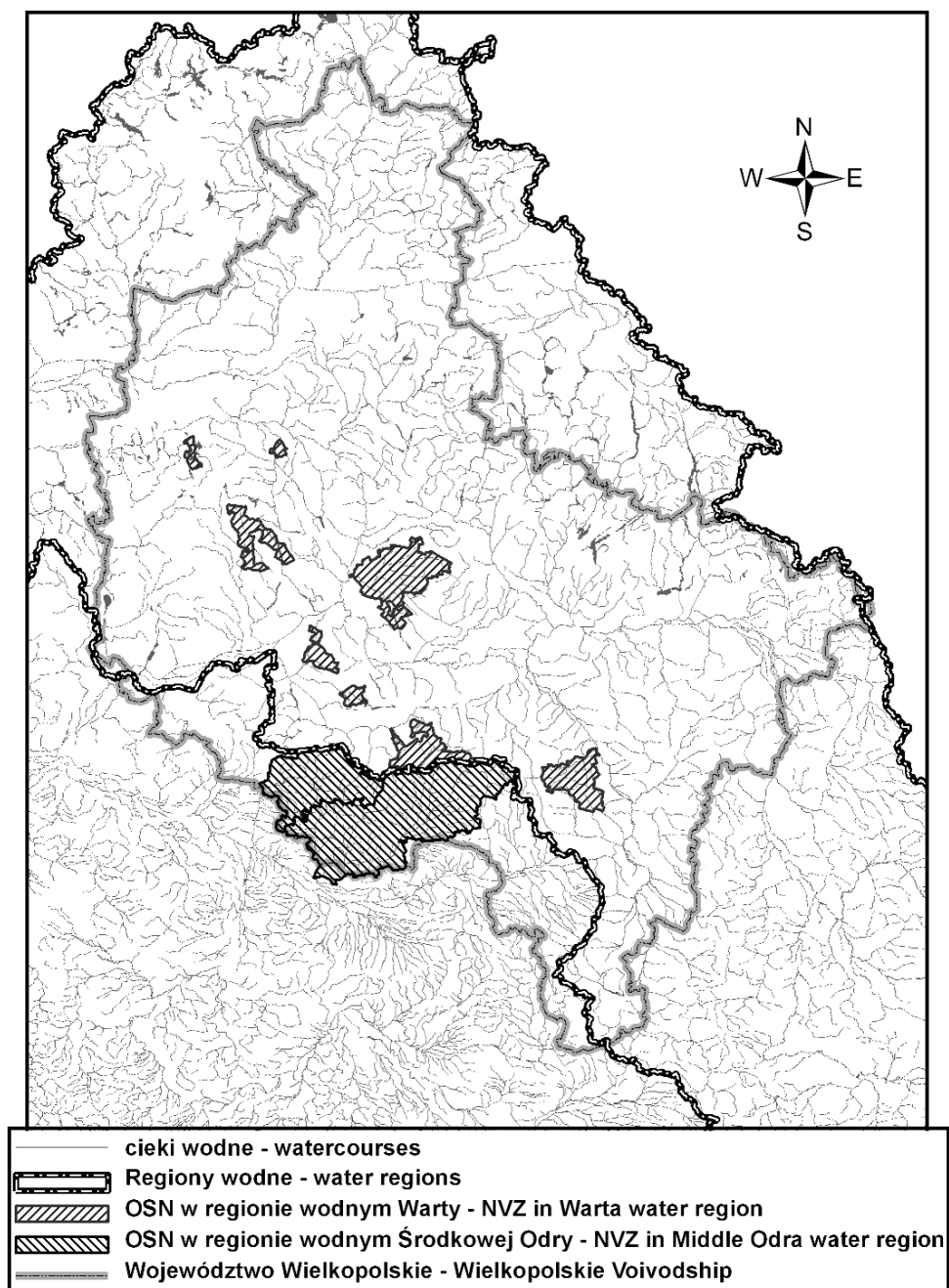
W regionie wodnym Warty, administrowanym przez Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej (RZGW) w Poznaniu, w latach 2004–2008 funkcjonowało siedem obszarów szczególnie narażonych na zanieczyszczenie azotanami pochodzenia rolniczego [Rozporządzenie..., 2003a], a w regionie wodnym środkowej Odry administrowanym przez RZGW we Wrocławiu – trzy [Rozporządzenie..., 2003b, c]. Na każdym z tych obszarów obowiązywały programy działań ograniczających dopływ zanieczyszczeń do wód [Rozporządzenie..., 2004a, b]. W maju 2008 r. zakończył się czteroletni okres ich obowiązywania. Bezpośrednio po tym zaczęły obowiązywać nowe programy działań określone przez Dyrektora RZGW w Poznaniu [Rozporządzenie..., 2008b] dla ośmiu i przez Dyrektora RZGW we Wrocławiu [Rozporządzenie..., 2008d] – dla dwóch OSN. Obszary te zostały wyznaczone na podstawie weryfikacji OSN obowiązujących w pierwszym cyklu wdrażania dyrektywy azotanowej (rys. 1).

W artykule podjęto kwestię problemów, które wystąpiły w pierwszym okresie wdrażania dyrektywy azotanowej, zaprezentowano działania podjęte w celu ich eliminacji w kolejnym cyklu jej wdrażania oraz wskazano trudności, którym nie udało się zapobiec na etapie tworzenia programów działań na lata 2008–2012.

OBSZARY SZCZEGÓLNIENIE NARAŻONE W WIELKOPOLSCE

Dyrektorzy RZGW w Poznaniu i RZGW we Wrocławiu, realizując zadania wynikające z ustawy „Prawo wodne” [2001], dokonali weryfikacji wód powierzchniowych wrażliwych na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych oraz obszarów szczególnie narażonych (OSN), z których odpływ azotu ze źródeł rolniczych do tych wód należy ograniczyć.

Zasięg obszarów szczególnie narażonych na zanieczyszczenie ze źródeł rolniczych wyznaczonych w drodze rozporządzeń Dyrektora RZGW w Poznaniu z dnia 4 kwietnia 2008 r. oraz Dyrektora RZGW we Wrocławiu z dnia 7 kwietnia 2008 r. w sprawie określenia wód powierzchniowych wrażliwych na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych oraz obszarów szczególnie narażonych, z których odpływ azotu ze źródeł rolniczych do tych wód należy ograniczyć [Roz-

Rys. 1. Obszary szczególnie narażone na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych w Wielkopolsce

Fig. 1. Areas vulnerable to pollution by nitrogen compounds from agricultural sources in Wielkopolska

porządzenie..., 2008a, c] obejmuje w całości lub w części 40 gmin: Bojanowo, Borek Wielkopolski, Buk, Chrzypsko Wielkie, Czempin, Dobrzyca, Dopiewo, Duszniki, Gołuchów, Jutrosin, Kleszczewo, Kobylin, Kostrzyn Wielkopolski, Kościan, Koźmin Wielkopolski, Kórnik, Krobica, Krotoszyn, Krzemieniewo, Krzywiń, Miejska Górka, Mosina, Nowe Skalmierzyce, Opalenica, Ostrów Wielkopolski, Pakosław, Pępowo, Piaski, Pleszew, Pogorzela, Poniec, Poznań, Raszków, Rawicz, Rozdrażew, Rydzyna, Swarzędz, Szamotuły, Śrem i Zduny (17 gmin na terenie działania RZGW we Wrocławiu, 25 gmin na terenie działania RZGW w Poznaniu w tym 2 z nich wspólne).

Łączna powierzchnia OSN na terenie województwa wielkopolskiego wynosi 2478,79 km² (w tym 911,05 km² na obszarze RZGW w Poznaniu oraz 1567,74 km² na obszarze RZGW we Wrocławiu), co stanowi 8,3% jego powierzchni. Podobnie jak w pierwszym, czteroletnim okresie wdrażania dyrektywy azotanowej, na terenie województwa wielkopolskiego została wyznaczona największa w Polsce powierzchnia obszarów szczególnie narażonych.

Dla wyznaczonych OSN zostały przygotowane i wydane w drodze rozporządzeń Dyrektora RZGW w Poznaniu z dnia 7 kwietnia 2008 r. oraz Dyrektora RZGW we Wrocławiu z dnia 16 kwietnia 2008 r. *programy działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych* [Rozporządzenie..., 2008b, d]. Wszystkich rolników oraz pozostałe podmioty prowadzące działalność rolniczą na obszarach szczególnie narażonych zobowiązano do podjęcia działań, mających na celu wyeliminowanie błędów występujących podczas przechowywania i stosowania nawozów. Wiąże się to m.in. z koniecznością posiadania przez gospodarujących na OSN płyt obornikowych oraz zbiorników na gnojowicę i gnojówkę, sporządzania corocznych planów nawożenia dla każdego pola w gospodarstwie oraz bilansów azotu dla całego gospodarstwa, a także wykonywania badań gleb. Merytoryczne wsparcie i pomoc dla rolników w formie szkoleń i specjalistycznego doradztwa zapewniają pracownicy Wielkopolskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego (WODR) w Poznaniu. Monitoring jakości wód oraz kontrolę wypełniania przez rolników obowiązków nałożonych przez program prowadzi Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska (WIOŚ). Ponadto prowadzony jest monitoring zasobności gleb oraz płytkich wód gruntowych w profilu glebowym w azot i fosfor, jak również ocena jakości wody wykorzystywanej do spożycia.

PROBLEMY W PIERWSZYM CYKLU WDRAŻANIA DYREKTYWY AZOTANOWEJ

Na etapie wdrażania programów działań obowiązujących w pierwszym cyklu wprowadzania dyrektywy azotanowej pojawiło się wiele przeszkód utrudniających realizację obowiązków przez poszczególne podmioty wymienione w tych programach. Wydaje się, że wynikały one przede wszystkim ze sposobu określenia kom-

petencji w ramach wdrażania dyrektywy azotanowej. Wyznaczanie obszarów szczególnie narażonych oraz opracowanie programów działań zmierzających do poprawy stanu wód (przede wszystkim przez poprawę praktyki rolniczej), znalazły się w kompetencjach resortu środowiska, natomiast realizacja zadań określonych w programach w dużej mierze skierowana została do sektora rolniczego. W związku z tym, że w początkowym etapie wdrażania nie zostało zawarte porozumienie między resortami środowiska i rolnictwa, nie określono precyzyjnie odpowiedzialności merytorycznej i finansowej za wdrażanie programów działań. Efektem tej sytuacji był brak zapewnienia środków budżetowych na realizację zadań przez poszczególne instytucje. Brak funduszy oraz braki kadrowe ograniczyły np. prowadzenie kontroli wypełniania obowiązków przez rolników.

Brakowało również wytycznych, dotyczących współpracy między instytucjami, co z kolei utrudniało pozyskiwanie danych. Na przykład brak możliwości uzyskania danych o rolnictwie z Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) narzucił konieczność pozyskiwania informacji w wyniku ankietyzacji rolników, pomimo tego, że proces ten jest bardzo kosztowny, a jakość tego typu danych – wyraźnie gorsza. Problem udostępniania danych pojawiał się już na etapie identyfikacji wód wrażliwych i OSN. O ile RZGW mają dostęp do danych z monitoringu wód, to zakres możliwych do wykorzystania danych o stanie rolnictwa jest bardzo ograniczony.

Kolejną kwestią istotną dla realizacji obowiązków zapisanych w programach działań był sposób ich sformułowania. Problemem w tym zakresie okazało się nadmierne sformalizowanie procesu wdrażania dyrektywy azotanowej. Zapisy programów zostały narzucone przez Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 23 grudnia 2002 r. w sprawie *szczegółowych wymagań, jakim powinny odpowiadać programy działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych* [2002a] oraz „program wzorcowy” [ROTOWSKA, 2003] opracowany w 2003 r. na zlecenie Ministerstwa Środowiska. W związku z tym, że opracowano je jeszcze przed zatwierdzeniem „Programu rozwoju obszarów wiejskich” (PROW) na lata 2004–2006, pojawił się konflikt, uniemożliwiający rolnikom gospodarującym na OSN pełne korzystanie z „Programu rolnośrodowiskowego”. Postrzegane jest to jako ponoszenie strat finansowych przez rolników z OSN, tym bardziej, że pojawiają się sygnały o wystąpieniu ryzyka mniejszej konkurencyjności gospodarstw na OSN w stosunku do gospodarstw położonych poza nimi. Nie przewidziano ponadto okresu przejściowego na dostosowanie się rolników do wymagań ochrony środowiska.

W trakcie wdrażania programów działań pojawiły się również problemy organizacyjne. Przykładem tego były kłopoty z identyfikacją położenia działek i gospodarstw na OSN i to zarówno w przypadku rolników, jak i urzędów gmin, a nawet ARiMR. Szczególnie istotne było to w momencie składania przez rolników wniosków do ARiMR, ponieważ informacja o położeniu działki na OSN mogła decydować o przyznaniu określonej płatności. Bardzo istotne w skali województwa

okazały się różnice w zapisach programów wydanych przez Dyrektorów RZGW w Poznaniu i RZGW we Wrocławiu, utrudniające działania doradcze i szkoleniowe prowadzone przez WODR oraz komplikujące pracę pracownikom gmin znajdujących się na granicy regionów wodnych. Wystąpił również problem z wytycznymi, dotyczącymi raportowania efektów programów i z bardzo rozbudowaną dokumentacją.

OPRACOWANIE PROGRAMÓW DZIAŁAŃ NA LATA 2008–2012

Współpraca między RZGW w Poznaniu i RZGW we Wrocławiu na etapie opracowywania nowych programów działań dla zweryfikowanych OSN, zatwierdzonych rozporządzeniami z 4 i 7 kwietnia 2008 r. [Rozporządzenie..., 2008a, c] miała na celu wyeliminowanie problemów, jakie pojawiły się w procesie wdrażania pierwszych programów oraz sformułowanie zapisów programów na kolejne cztery lata umożliwiających ich optymalną realizację. Współpraca ta doprowadziła do pełnego ujednoczenia programów obowiązujących na terenie województwa wielkopolskiego. Zastosowano również bardziej przejrzystą formę i uproszczenie ich zapisów. Uproszczenia dotyczą także zakresu dokumentacji prowadzonej przez poszczególne instytucje oraz formy prowadzenia sprawozdawczości.

W pracy nad sformułowaniem programów działań przede wszystkim konieczne było dostosowanie opracowanego na zlecenie Krajowego Zarządu Gospodarki Wodnej (KZGW) „programu wzorcowego” [Analiza..., 2007] do potrzeb lokalnych i obowiązującego stanu prawnego. Założono, że pomocne będzie wykorzystanie doświadczeń instytucji wdrażających programy w pierwszym cyklu i na tej podstawie określono obowiązki jak najbardziej dopasowane do możliwości kadrowych i finansowych podmiotów, do których skierowano zapisy programów.

Uwzględniając możliwości korzystania z „Programów rolnośrodowiskowych” PROW 2007–2013 [Rozporządzenie..., 2008e] dostosowano wymogi kierowane do rolników w taki sposób, aby uniknąć konfliktu wykluczającego z płatności działki położone na OSN. W celu łatwiejszej identyfikacji działek w granicach OSN podjęto próbę dopasowania obszarów szczególnie narażonych do granic obrębów geodezyjnych. Problemy z określaniem położenia działek w granicach OSN powinna też wyeliminować wymiana danych z ARiMR.

Programy działań na etapie projektu poddano szerokim konsultacjom, w których udział wzięli przedstawiciele instytucji zaangażowanych w ich wdrażanie oraz użytkownicy gruntów i wód oraz przedstawiciele organizacji związanych z ochroną środowiska i rolnictwem. Konsultacje te prowadzono również we współpracy między RZGW w Poznaniu i RZGW we Wrocławiu. Zakłada się utrzymanie współpracy między wszystkimi instytucjami wdrażającymi programy działań lub wspierającymi ten proces.

PROBLEMY W BIEŻĄCYM CYKLU WDRAŻANIA DYREKTYWY AZOTANOWEJ

Pomimo prób wyeliminowania przeszkód we wdrażaniu programów działań nie udało się uniknąć wszystkich problemów, które mogą utrudniać osiągnięcie ich celu, tj. ograniczenia emisji azotu ze źródeł rolniczych. Poniżej sformułowano problemy, których rozwiązanie wykracza poza kompetencje regionalnych zarządów gospodarki wodnej.

1. Rolnicy prowadzący działalność rolniczą na obszarach szczególnie narażonych zostali zobowiązani do posiadania obiektów do przechowywania nawozów naturalnych umożliwiających gromadzenie produkowanych nawozów przez okres co najmniej 6 miesięcy [Rozporządzenie..., 2008b, d]. Jest to jedno z podstawowych i jednocześnie najbardziej kosztownych działań. Z informacji przekazanych przez ARiMR wynika, że rolnicy z obszarów szczególnie narażonych nie mogą liczyć na pomoc finansową na budowę płyt obornikowych oraz zbiorników na gnojówkę i gnojownicę, ponieważ nie przewiduje się ponownego przyjmowania wniosków o przyznanie takiej pomocy w ramach działania: *Modernizacja gospodarstw rolnych* PROW 2007–2013 [Program..., 2007]. Ostatni nabór wniosków odbył się w listopadzie 2007 r. Uniemożliwienie rolnikom takiego wsparcia finansowego spowoduje, że nie będą oni mogli wywiązać się z nałożonego na nich przez programy działań obowiązku.

W tej sytuacji korzystnym rozwiązaniem byłoby traktowanie rolników z OSN przynajmniej na równych zasadach z pozostałymi i umożliwienie im składania wniosków w kolejnym naborze. Proponuje się rozważenie ponownego naboru wniosków na budowę płyt dla rolników gospodarujących na OSN. Należałoby ponadto wskazać inne źródła finansowania, zapewniające wsparcie realizacji działań na obszarach newralgicznych z punktu widzenia ochrony wód.

2. Obowiązująca od 15 listopada 2007 r. „Ustawa o nawozach i nawożeniu” [2007] zniósł wcześniej obowiązujący wymóg przechowywania obornika na płytach przez wszystkich rolników bez względu na wielkość prowadzonej hodowli lub chowu oraz przesunęła wymagany termin posiadania zbiorników na płynne nawozy naturalne umożliwiających ich gromadzenie przez cztery miesiące na dzień 14 stycznia 2011 r. W związku z tym w wyjątkowo niekorzystnej sytuacji znajdują się rolnicy na OSN wyznaczonych po raz pierwszy w 2008 r. [Rozporządzenie..., 2008a], gdyż nie byli oni wcześniej zobowiązani do posiadania obiektów do przechowywania nawozów naturalnych przez okres 6 miesięcy oraz rolnicy na OSN, którzy nie zdążyli wybudować tych obiektów podczas obowiązywania programów działań w latach 2004–2008. Nie została też rozwiązana kwestia rolników gospodarujących na OSN ustanowionych dopiero w 2008 r., którzy wybudowali w swoich gospodarstwach płyty lub zbiorniki zgodne z wcześniej obowiązującymi przepisami, tj. takie, których wielkość lub pojemność umożliwia gromadzenie nawozów naturalnych w ilości odpowiadającej ich 4-miesięcznej produkcji. Z uwagi na

wysokie koszty budowy płyt i zbiorników trudno wymagać od tych rolników dostosowania się do przepisów zastrzonych w wyniku ustanowienia obszarów szczególnie narażonych, zwłaszcza w sytuacji, gdy nie przewiduje się dla nich wsparcia finansowego.

Ze względu na to niezbędne wydaje się uwzględnienie okresu przejściowego dla rolników gospodarujących na obszarach szczególnie narażonych, w celu dostosowania wyposażenia ich gospodarstw do obowiązujących przepisów. W programach działań dyrektorzy RZGW nie określili terminu obowiązkowego posiadania płyt obornikowych oraz zbiorników na gnojówkę i gnojownicę, ponieważ w zakresie ich kompetencji i możliwości nie znajduje się dofinansowanie zadań podmiotów wskazanych w programach działań.

W związku z brakiem takiego terminu rolnicy gospodarujący na OSN obawiają się, że posiadanie płyt i zbiorników będzie wymagane już od stycznia 2009 r., czyli z początkiem obowiązywania zasady wzajemnej zgodności (cross-compliance).

3. Istotny problem związany jest również z ograniczeniami możliwości korzystania przez rolników na OSN z pakietów „Programu rolnośrodowiskowego”, występującymi pomimo usilnych działań pracowników RZGW w Poznaniu i we Wrocławiu podjętych w celu wypracowania zapisów umożliwiających rolnikom przystąpienie do „Programu rolnośrodowiskowego” w jak największym zakresie. Zgodnie z §11 Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 28 lutego 2008 r. w *sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania programu rolnośrodowiskowego objętego Programem rozwoju obszarów wiejskich na lata 2007–2013* [2008e]: „Płatność rolnośrodowiskowa nie przysługuje do działek rolnych za realizację zobowiązania rolnośrodowiskowego w ramach określonych pakietów lub ich wariantów, jeżeli wymogi tych pakietów lub wariantów są objęte programami działań mającymi na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych na obszarach szczególnie narażonych na zanieczyszczenie związkami azotu, zgodnie z przepisami „Prawa wodnego”. Oznacza to, że rolnicy z obszarów szczególnie narażonych nie będą mogli korzystać z pakietu „Rolnictwo zrównoważone” z uwagi na wymóg opracowania planu nawozowego, który jest zapisany również w programach działań. Jest to niekorzystne, ponieważ obecnie warunki pakietu „Rolnictwo zrównoważone” są zdecydowanie bardziej sprzyjające niż w okresie poprzednim. Ponadto z informacji uzyskanych od ARiMR wynika, że rolnicy z OSN na terenie działania RZGW w Poznaniu nie będą mogli w bieżącym roku korzystać z pakietu „Ochrona wód i gleb”. Odebranie rolnikom tych możliwości z pewnością nie motywuje ich do prowadzenia działalności rolniczej zgodnie z wymogami programów działań.

W PROW na lata 2007–2013 obok „Programu rolnośrodowiskowego” zamieszczono tzw. „Program wodnośrodowiskowy”, w ramach którego mają być finansowane działania rolników związane z poprawą stanu wód. Zakres pakietów i wymogi zostaną określone po zakończeniu opracowania planów gospodarowania wodami na obszarach dorzeczy, przygotowywanych w ramach wdrażania „Ramo-

wej dyrektywy wodnej” (I kwartał 2010 r.). Będzie to potencjalne źródło finansowania dla rolników objętych programem działań w ramach wdrażania dyrektywy azotanowej, należy jednak dołożyć starań, aby „Program wodnośrodowiskowy” spełnił to zadanie.

Wydaje się, że możliwość skorzystania przez rolników z OSN z pakietu „Rolnictwo zrównoważone” wystąpiłaby w przypadku zmiany rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 23 grudnia 2002 r. w sprawie szczegółowych wymagań, jakim powinny odpowiadać programy działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych [2002b] w zakresie wymogów dotyczących opracowania planu nawozowego. W ramach pakietu „Rolnictwo zrównoważone” rolnicy mają obowiązek corocznego opracowania i przestrzegania planu nawozowego, opartego na bilansie azotu oraz aktualnej chemicznej analizie gleby, z określeniem zawartości P, K, Mg i potrzeb wapnowania oraz zastosowaniem prawidłowego doboru i następstwa roślin w plodozmianie i określeniem dawek azotu. Programy działań wymagają również opracowania i przestrzegania planu nawozowego uwzględniającego zawartość N, P i K w glebie. Zmiana rozporządzenia z dnia 23 grudnia 2002 r. polegająca na rezygnacji z określania zawartości P i K w glebie przy opracowaniu planu nawożenia umożliwiłaby rolnikom z OSN korzystanie z pakietu „Rolnictwo zrównoważone”.

4. Konieczność udzielania priorytetowej pomocy dotyczy rolników gospodarujących na OSN jak również instytucji z nimi współpracujących. Podmioty ujęte w programach działań deklarują wolę współpracy, jednak wskazują na niebezpieczeństwo niepowodzenia całego zamierzenia z uwagi na ograniczone możliwości pozyskania środków na realizację zadań oraz braki kadrowe.

Konieczne jest uwzględnienie w budżecie państwa odpowiednich środków dla instytucji związanych z wdrażaniem programów działań na OSN. Niezbędne jest również zabezpieczenie innych źródeł finansowania oraz umieszczenie wskazanych zadań na liście działań priorytetowych do dofinansowania przez instytucje finansujące. Połączenie tych źródeł pozwoli na prawidłowe przeprowadzenie działań zmierzających do poprawy stanu środowiska.

5. Kolejnym niezwykle ważnym zagadnieniem jest umożliwienie dostępu do danych zgromadzonych w ramach Zintegrowanego Systemu Zarządzania i Kontroli (IACS), pozyskania ich na potrzeby wdrażania dyrektywy azotanowej w Polsce oraz przygotowania raportów dla Komisji Europejskiej, do składania których zobowiązane jest każde państwo członkowskie. Raporty te informują Parlament Europejski i Radę o stanie wykonania dyrektywy azotanowej i są podstawą do nałożenia sankcji w przypadku niewłaściwego lub niepełnego spełnienia wymagań przez kraj członkowski. Istnieje również obawa, że dane o stanie rolnictwa raportowane przez RZGW/KZGW/MŚ uzyskane w wyniku ankietyzacji gospodarstw w ramach programów działań, mogą nie być spójne z danymi zgromadzonymi w IACS.

Kwestia ta wymaga zmian legislacyjnych, ponieważ ustawowo nie przewiduje się udostępniania danych z IACS poza ARiMR na żadne cele. Należałoby wdrożyć rozwiązania prawne zapewniające wsparcie realizacji programów działań na OSN.

PODSUMOWANIE

Wszystkie strony zaangażowane we wdrażanie programów działań na OSN są zgodne co do tego, że osiągnięcie zamierzonego celu, jakim jest skuteczne zapobieganie pogorszeniu stanu czystości wód oraz poprawa naruszonych standardów jakości środowiska, w dużej mierze uzależnione jest od niezbędnego wsparcia finansowego działań podejmowanych przez rolników oraz pozostałe podmioty wskazane w programach działań. W chwili obecnej finansowanie takie nie jest zagwarantowane w budżecie państwa, a doświadczenia z pierwszego okresu wdrażania dyrektywy azotanowej wskazują na realną możliwość pojawienia się określonych trudności w procesie wdrażania.

W związku z tym konieczne jest dodatkowe wsparcie procesu wdrażania dyrektywy azotanowej. Problemami obszarów szczególnie narażonych na terenie województwa wielkopolskiego, z uwagi na znaczny zasięg oraz dużą część rolników objętych programami działań, nie można obarczać jedynie rolników, podmiotów wdrażających oraz organów stanowiących. Z tego powodu niezbędne jest również podjęcie działań ukierunkowanych na formalne rozwiązanie wskazanych problemów ograniczających wdrożenie dyrektywy azotanowej nie tylko w sposób optymalny dla środowiska, ale również w sposób realny i akceptowany przez wszystkie strony, a szczególnie przez rolników.

LITERATURA

- Analiza istniejących dokumentów i materiałów oraz opracowanie programu działań dla obszarów szczególnie narażonych (na azotany pochodzenia rolniczego), które będą wyznaczone na lata 2008–2012 zgodnie z wymogami dyrektywy azotanowej 91/676/EWG, 2007. Environ Polska Sp. z o.o.
- Dyrektywa Rady 91/676/EWG z dnia 12 grudnia 1991 r. w sprawie ochrony wód przed zanieczyszczeniem powodowanym przez azotany pochodzące ze źródeł rolniczych. Dz. U. UE.L. 91.375.1.
- Program rozwoju obszarów wiejskich na lata 2007–2013, 2007. Warszawa: MRiRW.
- ROTOWSKA A., 2003. Wzorcowy Program działań dla obszarów szczególnie narażonych na azotany pochodzenia rolniczego z uwzględnieniem specyfiki regionów Polski i występujących problemów rolnośrodowiskowych. Warszawa: MŚ.
- Rozporządzenie Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Poznaniu z dnia 2 grudnia 2003 r. w sprawie określenia wód wrażliwych na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych oraz wyznaczenia obszarów szczególnie narażonych, z których odpływ azotu ze źródeł rolniczych do tych wód należy ograniczyć, 2003a. Dz. Urz. Woj. Wlkp. nr 192 z dn. 12 grudnia 2003 r.

- Rozporządzenie Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej we Wrocławiu z dnia 10 grudnia 2003 r. w sprawie określenia wód powierzchniowych wrażliwych na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych oraz wyznaczenia obszarów szczególnie narażonych, z których odpływ azotu ze źródeł rolniczych do tych wód należy ograniczyć, 2003b. Dz. Urz. Woj. Wlkp. nr 206 z dn. 17 grudnia 2003 r.
- Rozporządzenie Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej we Wrocławiu z dnia 9 grudnia 2003 r. w sprawie określenia wód podziemnych wrażliwych na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych oraz wyznaczenia obszarów szczególnie narażonych, z których odpływ azotu ze źródeł rolniczych do tych wód należy ograniczyć, 2003c. Dz. Urz. Woj. Śląskiego nr 117 z dn. 30 grudnia 2003 r.
- Rozporządzenia Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Poznaniu z dnia 31 marca 2004 r. w sprawie programów działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych, 2004a. Dz. Urz. Woj. Wlkp. nr 51 z dn. 20 kwietnia 2004 r.
- Rozporządzenia Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej we Wrocławiu z dnia 26 kwietnia 2004 r. w sprawie wprowadzenia programów działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych, 2004b. Dz. Urz. Woj. Wlkp. nr 61 z dn. 5 maja 2004 r.
- Rozporządzenie Dyrektora RZGW w Poznaniu z dnia 4 kwietnia 2008 r. w sprawie określenia wód wrażliwych na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych oraz wyznaczenia obszarów szczególnie narażonych, z których odpływ azotu ze źródeł rolniczych do tych wód należy ograniczyć, 2008a. Dz. Urz. Woj. Wlkp. nr 57 z dn. 16 kwietnia 2008 r.
- Rozporządzenia Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Poznaniu z dnia 7 kwietnia 2008 r. w sprawie programów działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych, 2008b. Dz. Urz. Woj. Wlkp. nr 66 z dn. 21 kwietnia 2008 r.
- Rozporządzenie Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej we Wrocławiu z dnia 7 kwietnia 2008 r. w sprawie określenia wód powierzchniowych wrażliwych na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych oraz wyznaczenia obszarów szczególnie narażonych, z których odpływ azotu ze źródeł rolniczych do tych wód należy ograniczyć, 2008c. Dz. Urz. Woj. Wlkp. nr 57 z dn. 16 kwietnia 2008 r.
- Rozporządzenia Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej we Wrocławiu z dnia 16 kwietnia 2008 r. w sprawie wprowadzenia programów działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych, 2008d. Dz. Urz. Woj. Wlkp. nr 66 z dn. 21 kwietnia 2008 r.
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 28 lutego 2008 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Program rolno-środowiskowy” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013, 2008e. Dz. U. z 2008 r. nr 34, poz. 200.
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 23 grudnia 2002 r. w sprawie kryteriów wyznaczania wód wrażliwych na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych, 2002a. Dz. U. z 2002 r. nr 241, poz. 2093.
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 23 grudnia 2002 r. w sprawie szczegółowych wymagań, jakim powinny odpowiadać programy działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych, 2002b. Dz. U. z 2003 r. nr 4, poz. 44.
- Ustawa z dnia 10 lipca 2007 r. o nawozach i nawożeniu, 2007. Dz. U. z 2007 r. nr 147, poz. 1033.
- Ustawa z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne tekst jednolity Dz. U. z 2005 r. nr 239, poz. 2019 ze zm.

Jolanta NAGRABSKA, Katarzyna PASTUSZCZAK

**PROBLEMS
ASSOCIATED WITH IMPLEMENTATION OF THE ACTION PROGRAMMES
IN AREAS VULNERABLE TO POLLUTION BY NITROGEN COMPOUNDS
FROM AGRICULTURAL SOURCES IN WIELKOPOLSKA**

Key words: action programmes, Nitrate Directive, vulnerable areas

S u m m a r y

At the end of 2003 directors of the Regional Boards of Water Management in Poznań and Wrocław outlined in the Wielkopolska voivodship the areas vulnerable to pollution by nitrogen compounds from agricultural sources in the number and area largest in Poland. Implementation of the action programmes aimed at limiting nitrogen outflow from agricultural sources started in 2004.

Waters susceptible to pollution by nitrogen from agricultural sources and vulnerable areas from which nitrogen outflow should be limited were verified in 2008. Experience gathered in the first four years long period of implementation of Nitrate Directive inclined the staff of the Regional Boards in Poznań and Wrocław to prepare uniform programmes for all vulnerable zones in the Wielkopolska voivodship.

Problems that appeared in the first period of implementation of the action programmes (years 2004–2008) and such that, despite undertaken actions, might appear during implementation of the now binding programmes are described in this paper.

Recenzenci:

doc. dr hab. Janusz Igras

doc. dr hab. Stefan Pietrzak

Praca wpłynęła do Redakcji 03.07.2008 r.